

Recenzja książki Anny Szczęsnej pt. *Wsparcie społeczne w rozwoju zawodowym nauczycieli*, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra 2010

W 2010 roku nakładem Oficyny Wydawniczej Uniwersytetu Zielonogórskiego ukazała się książka *Wsparcie społeczne w rozwoju zawodowym nauczycieli* autorstwa Anny Szczęsnej. Jest to monografia (licząca 223 strony tekstu) złożona z pięciu rozdziałów poprzedzonych wstępem, a zakończonych podsumowaniem i obszernym wykazem bibliograficznym. Publikacja stanowi prezentację badań (jakościowych i ilościowych) nad wsparciem społecznym w środowisku zawodowym nauczycieli i jego wpływem na rozwój zawodowy. W pracy zaprezentowane zostały polskie i zagraniczne badania dotyczące podjętego tematu oraz dokonana została analiza wyników badań autorki, przeprowadzonych na próbie 322 aktywnych zawodowo nauczycieli. Publikacja przybliży nie tylko temat poczucia wsparcia nauczycieli w miejscu pracy, ale także zależność między ich sieciami wsparcia a poziomem funkcjonowania zawodowego. W pracy wyróżniony został szczególnie aspekt wsparcia jako czynnika zapobiegającego wypaleniu zawodowemu.

We *Wstępie* Autorka wyjaśnia cele własnych poszukiwań badawczych. W oparciu o analizę opracowań pedagogów, psychologów i socjologów uzasadnia multi- i interdyscyplinarny charakter pozycji współczesnego nauczyciela. Głównymi celami uczyniła: 1) poznanie i opisanie związku między poczuciem wsparcia społecznego nauczycieli w środowisku profesjonalnym a funkcjonowaniem profesjonalnej sieci wsparcia społecznego nauczycieli oraz 2) wskazanie kierunków i rodzajów działań dotyczących optymalizacji działań wspierających społecznie nauczycieli w ich środowisku profesjonalnym.

Książka podzielona jest na pięć, logicznie wyodrębnionych, części. Dwa pierwsze rozdziały posiadają charakter teoretyczny. Pierwszy z nich, *Wybrane problemy kształcenia i funkcjonowania zawodowego nauczycieli*, zawiera opis profesji nauczycielskiej „usytuowanej” w orientacji humanistycznej i personalizmie. Autorka wprowadza wyjaśnienia pojęcia rozwoju zawodowego oraz odwołuje się do przykładowych jego koncepcji, opisuje współczesne uwarunkowania

profesji nauczycieli, do których zalicza: ogólną „kondycję” zawodu nauczyciela, zjawisko wypalenia zawodowego, system awansu zawodowego. W rozdziale drugim, *Problematyka sieci wspomagania nauczycieli w rozwoju*, odnajdujemy wyjaśnienia pojęcia wsparcia społecznego oraz sieci wsparcia. Część ta zawiera obszernie opisy osobowych źródeł wsparcia społecznego nauczycieli, funkcjonujących w ich środowisku profesjonalnym. Zaliczono do nich: kolegów i koleżanki z miejsca pracy, pedagoga i psychologa szkolnego, dyrektora szkoły, lidera wewnątrzszkolnego doskonalenia zawodowego, pedagogów i psychologów z poradni psychologiczno-pedagogicznej oraz konsultantów, doradców, pracowników ośrodków doskonalenia nauczycieli.

Kolejna część rozprawy poświęcona jest metodologii badań. Powołując się na wiele nurtów i autorytetów metodologii badań w pedagogice Anna Szczęsna zwraca uwagę na walory łączenia ze sobą strategii jakościowych i ilościowych. Zgodnie z przyjętymi, na etapie konceptualnym, metodologicznymi podstawami i wytycznymi projektowanych badań – w tej części znajdują się także opisane cele i problemy prowadzonych poszukiwań badawczych, charakterystyki technik i narzędzi badawczych, grupy oraz terenu badań.

Najobszerniejszą część publikacji stanowi analiza wyników badań własnych. Składają się na nią dwa rozdziały. W rozdziale czwartym, *Poczucie wsparcia społecznego i funkcjonowanie sieci wspomagania rozwoju nauczycieli w środowisku zawodowym*, Autorka analizuje wyniki badań dotyczących poczucia wsparcia w miejscu pracy z uwzględnieniem takich zmiennych, jak staż pracy, płeć, typ i wielkość szkoły. Niezwykle niepokojące okazały się wyniki dotyczące niskiego poczucia wsparcia nauczycieli szkół gimnazjalnych (35,24%) (s. 127). Nauczyciele ze stażem pracy od 5 do 10 lat również znaleźli się w grupie respondentów o najniższym poczuciu wsparcia (s. 131), co Autorka wiąże z teoriami o mijaniu w tym okresie etapu fascynacji i idealizacji profesją. W rozdziale tym Anna Szczęsna dokonała również analizy posiadania przez nauczycieli sieci wsparcia w środowisku zawodowym. Na uwagę zasługuje podział sieci na zewnętrzne i wewnętrzne, ze względu na „usytuowanie” osobowych źródeł wsparcia oraz na duże i małe, ze względu na ilość tych źródeł. Wnikliwej analizie poddane zostały również wyniki dotyczące wsparcia spostrzeganego (realnego) i oczekiwanego od osób funkcjonujących w środowisku profesjonalnym nauczycieli (s. 146-158). Rozdział piąty rozpatruje i ustala poczucie wsparcia nauczycieli w powiązaniu z posiadaniem sieci wsparcia. Autorka potwierdza w nim postawione hipotezy badań, zakładające zależność między brakiem sieci wsparcia i niskim poczuciem wsparcia społecznego w środowisku zawodowym (s. 160). Rozważania kończy analiza trzech typów sieci, obrazujących powiązania między nauczycielami a ich potencjalnymi osobowymi źródłami wsparcia w miejscu

pracy. Ostatnia część pracy to podsumowanie i implikacje dla praktyki płynące z wyników badań.

Problematyka podjęta przez Annę Szczęsną, dotycząca wsparcia społecznego w rozwoju zawodowym nauczycieli, jest bardzo ważna zarówno od strony poznawczej, kształcącej, jak i utylitarnej. Fakt podjęcia rozważań na temat uwarunkowań wsparcia społecznego w środowisku zawodowym nauczycieli i jego wpływu na profesjonalny rozwój powitać należy z dużym zadowoleniem. A jest to szczególnie istotne z perspektywy całościowego ujmowania rozwoju zawodowego jednostki, wyróżniającego trzy komponenty: warstwę przedmiotową, związaną z określoną treścią pracy, oprzyrządowania itp.; warstwę społeczną, wskazującą na środowisko społeczne; warstwę osobistą, dotyczącą autopercepcji, poczucia wartości i poczucia sensu życia. Wymienione trzy elementy rozwoju zawodowego zaczynają się już we wczesnym dzieciństwie człowieka i trwają aż do śmierci, przy czym w poszczególnych fazach życia zmienia się rola i znaczenie poszczególnych warstw. Składniki świata zawodów (społeczny, przedmiotowy, osobisty) tworzą u dziecka odrębne całości, natomiast u człowieka dorosłego równoważą się w harmonijną całość, nazywaną coraz częściej mianem osobowości zawodowej¹. Wykształcona osobowość zawodowa jest wyróżnikiem dorosłości, ale nie jest czymś, co da się wypracować przez jednostkę w toku dorastania raz na całe życie. Osobowość zawodowa (tu osobowość zawodowa nauczycieli), podlegając nieustannemu rozwojowi i ustawicznej modernizacji, narażana bywa na cykliczne kryzysy związane ze zmianami biologicznymi (starzeniem się) oraz z przemianami kultury. Tym sposobem pojawiają się ciągle nowe problemy i nowe pola badawcze zawodoznawstwa w sferze rozwoju zawodowego – dotyczące m.in. motywów wyboru zawodu, adaptacji zawodowej, aktywności zawodowej, czy (co głównie leży w polu zainteresowań Autorki) dróg awansu i wypalenia zawodowego. Bycie nauczycielem jest jednoznaczne z ciągłym, trwającym przez całą karierę, rozwojem zawodowym. Rozwijanie „profesjonalnego Ja”² ma znaczenie nie tylko dla życia zawodowego, ale i dla życia osobistego nauczycieli. Rozwój nauczycieli ma również odpowiednie odzwierciedlenia w polityce edukacyjnej i otoczeniu szkolnym, w którym pracują. W tym świetle szczególnego znaczenia nabiera problem wsparcia, w tym społecznego, tegoż rozwoju.

Tematyka recenzowanej publikacji stać się może głosem podnoszącym wagę poczucia wsparcia nauczycieli w środowisku profesjonalnym. Refleksje na temat

¹ Zob.: A. Bańka, *Zawodoznawstwo, doradztwo zawodowe, pośrednictwo pracy. Psychologiczne metody i strategie pomocy bezrobotnym*, Wyd. PRINT-B, Poznań 1995, s. 123, 124; S.M. Kwiatkowski, *Pedagogika pracy*, [w:] B. Śliwerski (red.), *Pedagogika. Subdyscypliny wiedzy pedagogicznej*, t. 3, Wyd. Naukowe GWP, Gdańsk 2006, s. 247.

² Zob.: Ch. Day, *Rozwój zawodowy nauczyciela. Uczenie się przez całe życie*, przeł. J. Michalak, Wyd. Naukowe GWP, Gdańsk 2004, s.16-17, 287-294.

funkcjonowania profesjonalnych sieci wsparcia nauczycieli w ich środowiskach zawodowych i opisane w pracy badania empiryczne przyczynić się mogą do poprawy funkcjonowania zawodowego nauczycieli zarówno w wymiarach osobistych, jak i w obszarach funkcjonowania środowisk szkolnych czy lokalnych. Należy dodać, iż wagę publikacji podkreśla autor recenzji wydawniczej (prof. Zenon Jasiński), uznając temat podjęty przez Annę Szczęsną jako ważny zarówno dla pedeutologii, jak i praktyki edukacyjnej. Zatem książka jest pozycją aktualną i cenną, rozpatrującą szeroko zagadnienia podstawowe, jak i aspekty poboczne, uzupełniające. Poddana ocenie monografia prezentuje się jako opracowanie na dobrym poziomie pod względem merytorycznym i formalnym, wnosząc istotne wartości poznawcze i edukacyjne do nauk społecznych. Sądzę, że znajdzie ona zainteresowanie wśród szerokiego grona czytelników. Miejmy nadzieję, że opracowanie – ukazujące od strony aplikacyjno-użytkowej zróżnicowane obszary wiedzy i niewiedzy o wsparciu społecznym i rozwoju zawodowym nauczycieli – przyczyni się do propagowania humanistycznej refleksji nad nauczycielską profesją.

Eunika Baron-Polańczyk
Uniwersytet Zielonogórski